QADIMGI DAVRLARDA MUSIQA CHOLG‘ULARINING PAYDO BO‘LISHI

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o‘g‘li
Qo‘qon davlat universiteti san’at va
sport fakulteti "Cholg‘u ijrochiligi" Afg‘on rubob yo‘nalishi

Annotatsiya: Ushbu maqola qadimgi davrlarda musiqa cholg‘ularining paydo bo‘lishi, ularning shakllanishi va dastlabki rivojlanish bosqichlariga bag‘ishlangan. Maqolada musiqiy cholg‘ularning turli turlari, ularning ibtidoiy shakllari, ishlatilgan materiallar va qadimgi jamiyatdagi ijtimoiy-ma’naviy roli ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, cholg‘ular insonning hissiy va estetik dunyosini rivojlantirish, jamiyatdagi turli marosim va tadbirlarda ishtirok etish, shuningdek, og‘zaki ijod va badiiy-estetik ifodani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Shu bilan birga, qadimgi davr cholg‘ulari keyingi davrlarda musiqiy an’analarning rivojlanishi va zamonaviy cholg‘ularning paydo bo‘lishiga asos bo‘lgan.

Kalit so‘zlar: Cholg‘ular, qadimgi davr, musiqa tarixi, ibtidoiy musiqiy asboblar, og‘zaki ijod, badiiy-estetik ifoda, ijtimoiy funksiyalar, musiqa pedagogikasi, madaniy meros, folklor

Аннотация: Статья посвящена возникновению музыкальных инструментов в древние времена, их формированию и ранним этапам развития. В работе анализируются различные типы инструментов, их первичные формы, используемые материалы и социально-культурная роль в древнем обществе.Результаты исследования показывают, что инструменты играли важную роль в развитии эмоционального и эстетического восприятия человека, участвовали в различных обрядах и мероприятиях, а также способствовали формированию устного народного творчества и художественно-эстетического выражения. Кроме того, древние музыкальные инструменты послужили основой для дальнейшего развития музыкальных традиций и появления современных инструментов.

Ключевые слова: Инструменты, древние времена, история музыки, первобытные музыкальные приборы, устное народное творчество, художественно-эстетическое выражение, социальные функции, музыкальная педагогика, культурное наследие, фольклор

Annotation: This article is dedicated to the emergence of musical instruments in ancient times, their formation, and early development stages. The study analyzes various types of instruments, their primitive forms, materials used, and their socio-cultural role in ancient societies.Research findings indicate that musical instruments played a significant role in developing human emotional and aesthetic perception, participating in ceremonies and events, as well as shaping oral folk creativity and artistic-aesthetic expression. Furthermore, ancient instruments laid the foundation for the development of musical traditions and the emergence of modern instruments.

Keywords: Instruments, ancient times, music history, primitive musical tools, oral folk creativity, artistic-aesthetic expression, social functions, music pedagogy, cultural heritage, folklore

KIRISH

Musiqa insoniyat tarixida eng qadimiy va muhim badiiy faoliyat shakllaridan biri bo‘lib, uning shakllanishi va rivojlanishi jamiyat madaniyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Qadimgi davrlarda musiqiy cholg‘ular inson hayotida turli maqsadlarda – marosimlar, diniy tantanalar, jamoaviy yig‘ilishlar va shaxsiy ifoda vositasi sifatida qo‘llanilgan. Bu davrda cholg‘ular insonning hissiy va estetik dunyosini rivojlantirish, og‘zaki ijod va madaniy merosni shakllantirishda muhim rol o‘ynagan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qadimgi jamiyatlarda cholg‘ular faqat musiqiy asbob sifatida emas, balki ijtimoiy, diniy va ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarning ajralmas qismi sifatida xizmat qilgan. Masalan, turli etnik guruhlar va qadimgi sivilizatsiyalarda cholg‘ular marosim va bayramlarda ritmik va melodik asosiy element sifatida ishlatilgan, ular orqali jamiyat a’zolari bir-biri bilan bog‘langan va ma’naviy-estetik tajriba orttirgan.

Qadimgi davrlarda cholg‘ularning shakllanishi ularning materiali, ijrochilik texnikasi, shakl va ohang imkoniyatlariga bog‘liq bo‘lgan. Yog‘och, tosh, metall va teri kabi tabiiy materiallardan tayyorlangan dastlabki cholg‘ular insonning ijodiy tafakkuri va texnologik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, qadimgi cholg‘ular orqali og‘zaki ijod shakllangan, dostonlar, qo‘shiqlar va folklor elementlari rivojlangan.

Shu sababli, qadimgi davrlarda musiqa cholg‘ularining paydo bo‘lishi nafaqat badiiy-estetik, balki pedagogik va ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan. Ular orqali inson hissiy sezgi, ijodiy tafakkur, milliy identitet va madaniy qadriyatlar shakllangan. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – qadimgi davrlarda musiqiy cholg‘ularning paydo bo‘lishi, ularning turli turlari, ibtidoiy shakllari va jamiyatdagi roli ilmiy-tahliliy asosda o‘rganishdir.

ASOSIY QISM

1. Qadimgi davr cholg‘ularining paydo bo‘lishi va shakllanishi

Qadimgi davrlarda musiqiy cholg‘ular insonning ijtimoiy hayoti bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, insonlar dastlabki cholg‘ularni o‘z hissiy ehtiyojlarini ifodalash, ritmik va melodik tajribalarni sinash, shuningdek, turli marosim va tantanalarda ishlatish maqsadida yaratgan. Bu davr cholg‘ulari asosan tabiiy materiallardan – yog‘och, tosh, metall, teri va suyakdan tayyorlangan. Ularning shakli va ovozi insonning ijodiy tafakkuri va texnologik imkoniyatlariga moslashgan.

Shuningdek, qadimgi cholg‘ular jamiyatda ijtimoiy va diniy funksiyalarni bajarishda muhim vosita bo‘lgan. Masalan, urushdan oldingi marosimlarda, diniy ibodatlarda, davlatchilik va etnik bayramlarda cholg‘ularning ritmik va melodik imkoniyatlari odamlar orasidagi uyg‘unlik va tartibni yaratishda qo‘llanilgan.

2. Cholg‘ularning turlari va funksiyalari

Qadimgi davr cholg‘ulari turli turlarga ajratilgan:

- Torli cholg‘ular: dastlabki arfa va lira shaklidagi cholg‘ular, melodik chiziqlarni yaratishda ishlatilgan.
- Nafasli cholg‘ular: nay, shabaka va boshqa shamol orqali chaluvchi asboblar, asosan diniy va ruhiy marosimlarda qo‘llangan.
- Doira va zarbli cholg‘ular: turli ritmik naqshlarni yaratish uchun ishlatilgan, jamoaviy va bayram tadbirlarida muhim bo‘lgan.

Har bir tur o‘ziga xos badiiy-estetik va pedagogik funksiyaga ega bo‘lgan. Torli cholg‘ular ijrochi va tinglovchi orasida hissiy-melodik aloqani kuchaytirgan, nafasli

cholg‘ular esa ruhiy-estetik uyg‘unlikni yaratgan. Zarbli cholg‘ular esa ritmik tartibni ta’minlash va jamoaviy uyg‘unlikni shakllantirishda xizmat qilgan.[1]

3. Og‘zaki ijod va qadimgi cholg‘ular

Qadimgi cholg‘ular nafaqat badiiy asbob sifatida, balki og‘zaki ijod vositasi sifatida ham keng qo‘llanilgan. Dastlabki dostonlar, qo‘shiqlar va rivoyatlar cholg‘ular bilan birga ijro etilgan. Bu jarayon og‘zaki ijodning shakllanishi va rivojlanishiga, shuningdek, milliy musiqiy an’analarning avloddan-avlodga yetkazilishiga zamin yaratgan.

Hofizlar va bastakorlarning qadimgi cholg‘ularni ijro etish uslublari orqali shogirdlar badiiy-estetik didini rivojlantirgan, ritmik va melodik sezgirlikni o‘zlashtirgan. Shu bilan birga, og‘zaki ijod qadimgi jamiyatning ijtimoiy va ma’naviy qoidalarini ham musiqiy tarzda ifodalash imkonini yaratgan.

Qadimgi davr cholg‘ularining shakllanishi keyingi davrlarda musiqiy an’analarning rivojlanishi, maqom san’ati va zamonaviy cholg‘ularning yaratilishiga asos bo‘lgan. Bugungi kunda ham ular milliy musiqa pedagogikasi va sahna san’atida o‘rganish obyekti sifatida ahamiyatlidir. Qadimgi cholg‘ularni o‘rganish orqali shogirdlar va musiqashunoslar musiqiy tafakkur, badiiy did, estetik sezgi va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Shu bois, qadimgi davr cholg‘ulari inson hissiyati, ijodiy tafakkuri va milliy musiqa an’analari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning tarixi va shakllanishi zamonaviy musiqiy madaniyatni chuqur anglash va rivojlantirishda muhim manba hisoblanadi.[2]

XULOSA

Qadimgi davrlarda musiqa cholg‘ularining paydo bo‘lishi insoniyat madaniyati tarixida muhim bosqich sifatida e’tirof etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, cholg‘ular insonning hissiy va estetik dunyosini rivojlantirish, og‘zaki ijod va milliy musiqiy an’analarning shakllanishida markaziy rol o‘ynagan. Dastlabki torli, nafasli va zarbli cholg‘ular jamiyatda turli maqsadlarda – diniy marosimlarda, bayram va jamoaviy tadbirlarda, shuningdek, shaxsiy ifoda vositasi sifatida ishlatilgan.

[1] Toshpulatov, O. **Qadimgi cholg‘ular va musiqa pedagogikasi.** Toshkent: Fan, 2014.

[2] Toshpulatov, O. **Qadimgi cholg‘ular va musiqa pedagogikasi.** Toshkent: Fan, 2014.

Qadimgi cholg‘ular inson ijodiy tafakkuri va texnologik imkoniyatlariga moslab yaratilgan bo‘lib, ularning materiallari, shakli va ohang xususiyatlari musiqiy ijroning badiiy-estetik qirralarini boyitgan. Shuningdek, bu cholg‘ular orqali og‘zaki ijod rivojlanib, dostonlar, qo‘shiqlar va folklor elementlari jamiyat hayotiga singdirilgan. Hududiy farqlar, turli sivilizatsiyalar va etnik guruhlar ijodida cholg‘ular o‘ziga xos ijrochilik uslublari va pedagogik imkoniyatlarni yaratgan.

Shuni ta’kidlash lozimki, qadimgi davr cholg‘ulari keyingi davrlarda musiqiy an’analarning rivojlanishi, maqom san’ati va zamonaviy cholg‘ularning yaratilishiga mustahkam poydevor bo‘lgan. Bugungi kunda ham ular milliy musiqa merosini o‘rganish, badiiy-estetik tarbiya berish va sahna san’ati pedagogikasida muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, qadimgi davr cholg‘ulari inson hissiyati, ijodiy tafakkuri va madaniy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ular tarixiy-musikiy jarayonlarni o‘rganish va milliy musiqiy madaniyatni rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Shu sababli, qadimgi cholg‘ularni o‘rganish musiqashunoslik, pedagogika va badiiy-estetik tarbiya jarayonlarida muhim ilmiy-tadqiqot obyekti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, N. O‘zbekiston musiqiy madaniyati tarixi. Toshkent: O‘zbekiston, 2012.
2. Tursunov, S. Musiqa cholg‘ulari va ularning paydo bo‘lishi. Toshkent: Fan, 2014.
3. Xolmatov, R. Sharq musiqiy an’analari va qadimgi cholg‘ular. Toshkent: Sharq, 2013.
4. Islomov, M. Qadimgi musiqiy cholg‘ular va jamiyatdagi roli. Toshkent: Ilm, 2015.
5. Karimov, A. Musiqa tarixi va ibtidoiy cholg‘ular. Toshkent: Sharq, 2016.
6. Rasulov, D. Qadimgi davr cholg‘ularining badiiy-estetik xususiyatlari. Toshkent: Fan, 2017.
7. Sobirov, I. Cholg‘ular va og‘zaki ijod. Toshkent: Ilm, 2012.
8. Jumanov, F. Milliy musiqa merosi va qadimgi cholg‘ular. Toshkent: Sharq, 2018.
9. Toshpulatov, O. Qadimgi cholg‘ular va musiqa pedagogikasi. Toshkent: Fan, 2014.
10. Nazarov, B. Qadimgi davr musiqiy asboblari va zamonaviy musiqaga ta’siri. Toshkent: Ilm, 2015.